

Sygn. akt I CSK 55/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 listopada 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska

SSN Dariusz Zawistowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Fabryki Cukrów i Czekolady "K."

Spółki z o.o. w K.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi Gospodarki

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 20 listopada 2013 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 31 lipca 2012 r.,

- 1. uchyła zaskarżony wyrok w punkcie 1 oraz w punkcie 3,**
- 2. oddała apelację strony powodowej w części dotyczącej oddalenia powództwa o zapłatę kwoty 1 517 651 zł (jeden milion pięćset siedemnaście tysięcy sześćset pięćdziesiąt jeden) z odsetkami ustawowymi,**
- 3. oddała skargę kasacyjną w pozostałym zakresie,**
- 4. znosi między stronami koszty postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Strona powodowa Fabryka Cukrów i Czekolady „K.” sp. z o.o. w K., zmieniając kilkakrotnie żądanie pozwu, wniosła ostatecznie o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa - Ministra Gospodarki kwoty 7.000.000 zł tytułem odszkodowania za utracone mienie przedsiębiorstwa, a także utracone korzyści w związku z brakiem możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa i korzystania z należącego do niego mienia.

Wyrokiem z dnia 24 października 2011 r. Sąd Okręgowy w W. uwzględnił powództwo do kwoty 1.445.815 zł wraz z odsetkami. Sąd pierwszej instancji ustalił, że powodowe przedsiębiorstwo zostało przejęte na własność Skarbu Państwa w oparciu o przepisy ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. Nr 3, poz. 17) oraz przypisy wydanego na jej podstawie rozporządzenia. Podstawę przejęcia przedsiębiorstwa stanowiły dwie decyzje: orzeczenie nr 62 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 27 grudnia 1948 r. w sprawie przejęcia przedsiębiorstwa na własność Skarbu Państwa oraz orzeczenie Ministra Przemysłu Spożywczego i Skupu z dnia 12 marca 1958 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo – odbiorczego z przejęcia tego przedsiębiorstwa. Protokół zdawczo – odbiorczy z przejęcia przedsiębiorstwa sporządzono w dniu 1 lipca 1949 r. wymieniając w nim należące do przedsiębiorstwa mienie. Decyzjami Ministra Gospodarki oraz Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdzono nieważność powyższych orzeczeń, a strona powodowa wystąpiła z roszczeniami odszkodowawczymi wobec Skarbu Państwa na drodze administracyjnej. Zwrócono jej odebrane na podstawie decyzji nacjonalizacyjnej nieruchomości. Zwrot nieruchomości przy ul. L. w K. nastąpił na podstawie protokołu zdawczo-odbiorczego z dnia 9 stycznia 2008 r. W posadowionych na niej budynkach znajdowało się 10 lokali mieszkalnych i 12 lokali użytkowych. Wszystkie lokale mieszkalne były zajęte, w tym 8 na podstawie umów najmu. Z lokalu nr 11 wyrokiem z dnia 6 grudnia 2005 r. orzeczona została eksmisja najemców, a z lokalu nr 13 eksmisja orzeczona została wyrokiem z dnia 27 października 2006 r. Najemcom lokalu nr 12 wypowiedziano umowę. Z 12 lokali użytkowych 11 było wynajętych a 1 stanowił pustostan. W styczniu 2011 r. w

budynku znajdowało się 17 lokali - 10 mieszkalnych (3 pustostany oraz 7 wynajętych) i 7 lokali użytkowych. Stan techniczny budynków był zły; wymagały poważnych remontów, a różnica w wartości zwróconej nieruchomości z najemcami w lokalach mieszkalnych w stosunku do ich wartości bez takich obciążeń wynosi 1.517.651 zł. W dacie nacjonalizacji w budynkach przy ul. L. 30 w K. znajdowały się dwa prywatne mieszkania. Pozostałe lokale zajęte były na cele produkcyjno - administracyjno - socjalne przedsiębiorstwa. Po przejęciu fabryki przez ZPC „W.” w latach 60-tych doszło do zmiany funkcji produkcyjnej budynków na mieszkalne i użytkowe. Wartość majątku ruchomego znacjonalizowanego przedsiębiorstwa według stanu na dzień przejęcia i według cen aktualnych wyniosła 826.242 zł. Natomiast łączna wartość materiałów do produkcji wyrobów cukierniczych oraz półproduktów i wyrobów gotowych przedsiębiorstwa wg stanu z dnia 14 stycznia 1949 r. i cen aktualnych wyniosła 619.573 zł. Spis inwentarzowy z 14 stycznia 1949 r. stanowił podstawę protokołu przejęcia mienia znacjonalizowanego przedsiębiorstwa sporządzonego na dzień 30 czerwca 1949 r.

Sąd Okręgowy uznał, że na podstawie art. 160 k.p.a. powództwo zasługuje na uwzględnienie jedynie w zakresie szkody rzeczywistej poniesionej z tytułu utraconych maszyn i urządzeń, a także utraconych produktów, zapasów i półproduktów.

Sąd Apelacyjny częściowo uwzględnił apelację powódki i wyrokiem z dnia 31 lipca 2012 r. zasądzone odszkodowanie podwyższył o kwotę 1.517.651 zł. Przyjął ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji za własne, z wyjątkiem rozważań odnoszących się do obniżenia wartości nieruchomości przy ul. L. 30 poprzez obciążenie jej prawem najmu co do 7 lokali mieszkalnych na początku lat 60-tych. Sąd Apelacyjny wskazał, że w normalnych warunkach właściciel przedsiębiorstwa nie zmieniłby przeznaczenia lokali w tym budynku na mieszkalne, a nadal wykorzystywałby je do prowadzenia działalności przedsiębiorstwa. Taka zmiana doprowadziłaby bowiem do ograniczenia produktywności przedsiębiorstwa. W związku ze zmianą przeznaczenia nieruchomości strona powoda poniosła szkodę, a działanie szkodzące trwa nadal i pozostaje w związku z działaniami nacjonalizacyjnymi państwa. Ustalając wysokość szkody przyjął w tym zakresie wyliczenie przedstawione przez biegłego,

który obliczył jej wysokość, mając na uwadze jedynie zajęte lokale i uznał za uzasadnione podwyższenie odszkodowania o tę właśnie kwotę.

Wyrok Sądu Apelacyjnego został zaskarżony skargą kasacyjną przez stronę pozwaną w części uwzględniającej powództwo i oddalającej jej apelację. Skarga kasacyjna została oparta na podstawie naruszenia przepisów postępowania oraz prawa materialnego. Skarżący zarzucił naruszenie art. 67 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz 160 § 6 k.p.a. w zw. z art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. nr 3, poz. 17) i § 65, § 71, § 75a ust. 1 i 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz. U. nr 16. poz. 62), art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 160 § 6 k.p.a. i art. 361 § 1 i 2 k.c. oraz art. 481 § 1 w zw. z art. 363 § 2 k.c. W oparciu o te zarzuty wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i jego zmianę w tym zakresie poprzez oddalenie powództwa, ewentualnie jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawa naruszenia przepisów postępowania była nieuzasadniona. Strona powodowa domagała się zasądzenia odszkodowania za szkodę spowodowaną wydaniem wadliwej decyzji nacjonalizacyjnej. Szkodę w tym zakresie spowodowało niewątpliwie orzeczenie nr 62 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 27 grudnia 1948 r. o przejęciu na własność Skarbu Państwa Fabryki Cukrów i Czekolady „K.” sp. z o.o. (dalej: decyzja nacjonalizacyjna). To powyższa decyzja spowodowała bowiem utratę prawa własności przez spółkę, gdyż z jej wydaniem należy wiązać skutek w postaci przejścia prawa własności na rzecz Skarbu Państwa. Nieważność decyzji nacjonalizacyjnej z dnia 27 grudnia 1948 r. stwierdził Minister Gospodarki w decyzji z dnia 18 października 2002 r. Z tego względu w pełni uzasadnione było stanowisko sądów obu instancji, że w toczącym się postępowaniu Skarb Państwa powinien być reprezentowany przez Ministra Gospodarki. Nieuzasadniony był zatem zarzut naruszenia art. 67 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Odmiernym zagadnieniem jest natomiast, czy stwierdzenie nieważności decyzji z dnia 27 grudnia 1948 r. stanowiło wystarczającą przesłankę do dochodzenia odszkodowania przez stronę powodową, co ma istotne znaczenie

z punktu widzenia biegu terminu przedawnienia tego roszczenia. Zawarty w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 160 § 6 k.p.c. jest wynikiem kwestionowania przez skarżącego oceny Sądu Apelacyjnego, że bieg terminu przedawnienia nie był związany z wydaniem decyzji nadzorczej Ministra Gospodarki z dnia 18 października 2002 r. lecz datą wydania kolejnej decyzji nadzorczej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o stwierdzeniu nieważności orzeczenia Ministra Przemysłu Spożywczego i Skupu z dnia 12 marca 1958 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego z przejęcia na własność Państwa przedsiębiorstwa, którego dotyczyła decyzja nacjonalizacyjna z dnia 27 grudnia 1948 r. (dalej: decyzja zatwierdzająca protokół zdawczo-odbiorczy), co miało miejsce w dniu 6 kwietnia 2006 r. Jak już wyżej wskazano, to decyzja nacjonalizacyjna Ministra Przemysłu i Handlu spowodowała skutek w zakresie prawa rzeczowego (przejście własności znacjonalizowanego przedsiębiorstwa). Takie stanowisko jest prezentowane w judykaturze (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2009 r., V CSK 182/09 i z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 317/09). Nie można jednak pominąć, że zgodnie z treścią § 75 a ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 16, poz. 62) zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest integralną częścią orzeczenia właściwego ministra o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa. Zgodnie z § 75 tego rozporządzenia protokół ten zawierał między innymi dokładny opis przedsiębiorstwa i wymienienie wszystkich jego składników majątkowych. Nie kwestionując zatem stanowiska skarżącego, pozostającego w zgodzie z poglądami judykatury, w myśl którego orzeczenie zatwierdzające protokół zdawczo-odbiorczy miało charakter jedynie prawnoprocesowy i nie wywoływało skutków w zakresie prawa rzeczowego (por. powołane wyżej wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2009 r. i z dnia 24 marca 2010 r.), należy jednak stwierdzić, że zatwierdzenie tego protokołu miało istotne znaczenie z punktu widzenia przedmiotu nacjonalizacji (określenia jej zakresu), skoro wskazywał on z jakich składników majątkowych składało się przejmowane przedsiębiorstwo. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 24 marca 2010 r. podkreślił, odwołując się do wcześniejszych wypowiedzi judykatury w tym zakresie, że

zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest jedynym dowodem świadczącym o tym, że dane przedsiębiorstwo z określonymi składnikami przeszło na własność Państwa z mocy ustawy nacjonalizacyjnej. Zatem w przypadku wydania decyzji administracyjnej zatwierdzającej protokół zdawczo odbiorczy zachodziła potrzeba przeprowadzenia odrębnie postępowania w celu stwierdzenia jej nieważności. W rozpoznawanej sprawie potwierdzeniem zasadności tej oceny jest decyzja nadzorcza Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 kwietnia 2006 r. Należy w związku z tym przyjąć, że uzyskanie tego rodzaju decyzji nadzorczej było warunkiem dochodzenia odszkodowania za wydanie wadliwej decyzji nacjonalizacyjnej. Obowiązkiem powoda jest bowiem wykazanie między innymi wysokości szkody a dla oceny wysokości roszczenia odszkodowawczego istotne znaczenia ma stwierdzenie w jakim zakresie mienie przedsiębiorstwa zostało przejęte na własność Skarbu Państwa niezgodnie z prawem. Dlatego też prawidłowa była ocena Sądu Apelacyjnego, że w rozpoznawanej sprawie bieg terminu przedawnienia rozpoczął się po wydaniu decyzji nadzorczej z dnia 6 kwietnia 2006 r., stwierdzającej nieważność decyzji zatwierdzającej protokół zdawczo-odbiorczy. Roszczenie strony powodowej nie uległo zatem przedawnieniu na gruncie art. 160 § 6 k.p.a.

Uwzględniając powyższe, nie mógł stanowić podstawy uwzględnienia skargi kasacyjnej zarzut naruszenia art. 123 § 1 pkt 1 k.c., choć skarżący podniósł zasadnie, że wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego złożenie wniosku o wypłatę odszkodowania do organu administracyjnego, który zgodnie z przepisami nie był już właściwy do jego rozpoznania, nie mogło spowodować przerwy biegu terminu przedawnienia, mimo że wykładnia przepisów w tym zakresie, które uległy zmianie, mogła w praktyce budzić wątpliwości.

Skarga kasacyjna była natomiast uzasadniona w części, w której została oparta o zarzut naruszenia art. 361 § 1 i § 2 k.c. Sąd Apelacyjny, uwzględniając częściowo apelację strony powodowej, przyjął, że szkoda, której doznała w wyniku wadliwie dokonanej nacjonalizacji obejmowała obniżenie wartości zwróconych jej nieruchomości na skutek objęcia części lokali mieszkalnych umowami najmu i szkoda w tym zakresie pozostaje w normalnym związku przyczynowym z wadliwie przeprowadzoną nacjonalizacją przedsiębiorstwa. Stanowisko to zostało

zasadnie zakwestionowane w skardze kasacyjnej. Skoro strona powodowa dochodziła naprawienia szkody według reguł odpowiedzialności deliktowej i za czyn niedozwolony uznała wydanie wadliwej decyzji o nacjonalizacji przedsiębiorstwa, to wymagało rozważenia jakiego rodzaju szkoda pozostawała w normalnym związku przyczynowym z wydaniem niezgodnej z prawem decyzji administracyjnej. Jej skutkiem było pozbawienie powodowej spółki własności przedsiębiorstwa i szkoda jedynie w tym zakresie pozostaje w związku z decyzją nacjonalizacyjną, skoro nie budzi wątpliwości, że przepisy, które stanowią podstawę roszczenia strony powodowej, wyłączyły możliwość dochodzenia odszkodowania w zakresie utraconych korzyści. W normalnym związku przyczynowym z wydaniem decyzji nacjonalizacyjnej nie pozostawała zatem szkoda wynikająca z utraty wartości nieruchomości na skutek pobierania niższych niż możliwe do uzyskania stawek czynszu, na skutek zmian związanych z przeznaczeniem nieruchomości wchodzących w skład przejętego przedsiębiorstwa (przeznaczeniem części majątku przedsiębiorstwa na cele mieszkaniowe), dokonanych po wydaniu decyzji nacjonalizacyjnej przez przedsiębiorstwo państwowe, któremu przekazano mienie przejęte na własność przez Skarb Państwa. Sąd Okręgowy przyjął zasadnie, że w takim przypadku w normalnym związku przyczynowym z wadliwą decyzją administracyjną, powodującą utratę prawa własności, mogłaby pozostawać szkoda stanowiąca różnicę pomiędzy obecnie uzyskiwanymi dochodami z najmu lokali a możliwymi do uzyskania dochodami z majątku przejętego przedsiębiorstwa, gdyby przeznaczenie tego majątku nie uległo zmianie. Strona powodowa tak rozumianej szkody nie wykazała. Z tych względów skarga kasacyjna w części dotyczącej zasądzenia na rzecz strony powodowej kwoty 1 517 651 zł była uzasadniona i w tym zakresie wyrok Sądu Apelacyjnego uwzględniający powództwo podlegał na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. uchyleniu a apelację strony powodowej należało w tej części oddalić.

Nieuzasadniony był jednocześnie zarzut naruszenia art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 363 § 2 k.c. w wyniku nieprawidłowego ustalenia daty, od której zasadzono odsetki ustawowe, w wyniku przyjęcia istnienia opóźnienia po stronie dłużnika przed datą ustalenia odszkodowania przez sąd. Sąd Okręgowy zasądził odsetki ustawowe od uwzględnionej części powództwa od daty wyrokowania, a zatem od

daty, w której ustalił wysokość należnego odszkodowania. Stwierdzenie istnienia opóźnienia w rozumieniu art. 481 § 1 k.c. od tej daty, nie uzasadnia zarzutu dokonania błędnej wykładni zarówno tego przepisu jak i art. 363 § 2 k.c.

Z uwagi zatem na bezzasadność części zarzutów skargi kasacyjnej oraz uwzględniając, że zaskarżony wyrok w zakresie oddalającym apelację strony pozwanej odpowiada prawu, Sąd Najwyższy w tym zakresie skargę kasacyjną strony pozwanej oddalił.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego znajduje uzasadnienie w treści art. 100 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.